

Grieken en Romeinen

LES 1 DE GRIEKEN

Griekenland is in deze periode geen eenheidsstaat, maar een verzameling stadstaten die voortdurend met elkaar in onmin leven of juist verbonden vormen. Deze rivaliteit en de onmacht om een eenheid te vormen is de zwakke plek van de Grieken.

Athene is een van de machtigste Griekse stadstaten. Het is de hoofdstad van de regio Attica. De stad is genoemd naar de godin Athena. Het is een zeemogendheid en sterk gericht op handel. Daardoor kan het een bloeiend centrum van wetenschap, kunst en architectuur worden.

Athene spreekt vooral tot onze verbeelding, omdat daar de democratie is ontstaan. Democratie betekent letterlijk: heerschappij (*kratein*) door het volk (*demos*). Al is die heerschappij naar onze normen een beperkte. Het hoogste staatsorgaan in Athene is de volksvergadering. Die bestaat uit alle mannelijke vrije burgers (mannen met geld en grond). Het stemrecht in het vroegere Athene is gekoppeld aan ('mannelijke') rijkdom. De meerderheid van de bevolking (vrouwen, slaven en vreemdelingen) heeft dus geen stemrecht. Tot in de vorige eeuw was dat in onze westerse democratie ook zo.

Er komt een eind aan de dominantie van Athene in 404 voor Christus. De stadstaten Sparta en Athene treffen elkaar dan voor de tweede maal in een Peloponnesische oorlog. De eerste (460-455 voor Christus) eindigde in een bestand, maar in de tweede verslaat Sparta de Atheners en neemt de macht over.

De stadstaat Sparta is in vele opzichten de tegenpool van Athene. De economie is er gebaseerd op de landbouw. Sparta is een standenmaatschappij. Daarin vormen de 25.000 Spartanen de bezittende en dus heersende stand. Het werk wordt gedaan door zo'n 50.000 heloten, de werkende stand. In feite waren de heloten slaven.

Sparta is een zeer militaristische stadsstaat. Daarin staat niet het individu, maar de staat centraal. Er heerst zo'n rigide discipline en afwijzing van alle comfort dat we er het woord 'spartaans' aan hebben overgehouden, synoniem voor sober en gehard.

Jongens beginnen al op hun zevende aan de militaire training en kunnen pas op hun zestigste afzwaaien uit het leger. Sparta heeft geen stadsmuur: die wordt gevormd door soldaten. Het opperbevel van het Spartaanse leger ligt altijd gelijktijdig bij twee koningen. Zij hebben verder weinig bestuurlijke macht.

De heerschappij van de Spartanen duurt voort, totdat de stadstaat Macedonië opkomt. De Griekse stadstaten hebben Macedonië steeds beschouwd als barbaars en achterlijk. Maar in 338 voor Christus maakt Filips II van Macedonië handig gebruik van de anarchie onder de stadstaten door Griekenland binnen te vallen. Hij wint de slag bij Chaeronea van een coalitie van strijders uit Athene en Thebe.

Twee jaar later wordt Filips II vermoord en opgevolgd door zijn zoon Alexander de Grote (regeringsperiode: 336-323 voor Christus). Die verovert in enkele jaren het volledige Perzische rijk tot aan de Indus. In het enorme rijk worden tientallen steden gesticht met de naam Alexandrië. De bekendste is het Alexandrië dat in 331 voor Christus aan de noordkust van Egypte wordt gesticht.

Overall in het door Alexander veroverde gebied gaan groepjes Griekse kolonisten wonen. Het hellenistische gedachtegoed verspreidt zich zo over een groot gebied. Tot in Afghanistan zijn sporen hiervan terug te vinden. Na de dood van Alexander in 323 voor Christus verdelen zijn generaals het enorme rijk en bestrijden elkaar waar mogelijk.

De sleutel tot het succes van de legers van Alexander de Grote is de falanx, een tactiek die de Spartanen in de 6e eeuw voor Christus ontwikkelen en die de Macedoniërs hebben overgenomen. Infanteristen, hoplieten genoemd, vechten in compacte groepen van acht of meer. Ze zijn gewapend met speren van vier meter en worden beschermd door metalen schilden, helmen, borstplaten en beenkappen. Ze zijn zo doeltreffend dat veel legers, die tot dan toe hoofdzakelijk met paarden en strijdagens oorlogvoeren, hun tactiek overnemen. Tot de Romeinen komen ...

LES 2 ROME

Rome ontstaat uit het samengroeien van versterkte boerennederzettingen. De nederzettingen liggen op zeven heuvels in de landstreek Latium, doorsneden door de Tiber. Dit gebied maakt deel uit van het land dat Etrurië heet.

Omstreeks 500 voor Christus is Rome uitgegroeid tot een behoorlijke stad. De Romeinen verjagen de Etruskische koning en breiden hun gebied gestaag uit: eerst op het vasteland en daarna naar de eilanden Sicilië, Sardinië en Corsica. De Romeinen worden heersers over Noord-Afrika en ook Spanje valt in hun handen. Vanaf de 2e eeuw voor Christus vindt uitbreiding in oostelijke richting plaats en worden Griekenland en Klein-Azië aan het rijk toegevoegd.

De bezetting van Griekenland door de Romeinen betekent niet dat het gedaan is met de invloed van de Grieken. De Romeinen hebben veel bewondering voor de Grieken en nemen veel van hen over, onder andere op het gebied van staatsinrichting, bouwkunst en sport. Alles wat 'Grieks' is raakt in de mode.

De Romeinse samenleving is net als de Griekse een democratie en kent een zeer precieze sociale indeling. De afstammelingen van de rijke landadel, de patriciërs, hebben bestuurlijk en militair de leiding. Door erfopvolging hebben zij recht op een plaats in de senaat. De senaat is eerst alleen een adviesraad, maar groeit later uit tot opperste wetgevende en uitvoerende macht. De patriciërs weten hun macht geleidelijk uit te breiden, maar conflicten met het gewone volk (de plebejers) leiden uiteindelijk tot het verlies van hun alleenheerschappij in de senaat.

Het Romeinse rechtssysteem is zeer goed onderbouwd. In ons rechtssysteem zitten daarvan nog steeds elementen zoals:

- de rol van advocaten;
- de mogelijkheid van hoger beroep;
- de scheiding tussen kerk en rechtspraak;
- de scheiding tussen rechter en wettenmaker.

Een van de machtigste mannen van deze tijd is Julius Caesar (100-44 voor Christus). Zijn politieke carrière begint pas als hij al een jaar of veertig is. Hij wordt *quaestor* (toezichthouder op de schatkist) van Spanje en daarmee lid van de senaat. Caesar ontpopt zich in Spanje als een handig veldheer, die de woeste Spaanse stammen binnen een jaar onderwerpt, maar hij maakt wel flinke schulden. Caesar is consul tot de senaat in 49 voor Christus eist dat hij zijn trouwe legers afdankt. Caesar is het daar niet mee eens en trekt naar Rome om de stad te veroveren.

Vanaf 45 voor Christus is Julius Caesar staatshoofd van het Romeinse Rijk. Hij begint zich steeds meer als een koning te gedragen en zit bijvoorbeeld op een troon in de senaat in plaats

van op een bank zoals de andere senatoren. Caesar regeert als een dictator en voert veel staats hervormingen door. Daarbij slaat hij geen acht op de republikeinse traditie van het rijk. Dat komt hem duur te staan. In 44 voor Christus wordt hij vermoord door de senatoren Brutus en Cassius. Drieëntwintig dolksteken worden hem fataal.

Net als de Grieken houden de Romeinen van sport en vermaak. Ze organiseren spelen om de mensen bezig te houden. Om in vorm te blijven, oefenen de Romeinen in worstelen, gewichtheffen, gymnastiek, boksen, hardlopen en teamsporten. Ze houden ook van grote spektakels, zoals gladiatorenengevechten. Veel gladiatoren zijn krijgsgevangenen of slaven die speciaal zijn aangekocht om te vechten, tegen elkaar of tegen wilde dieren. Een gladiator die succesvol is, kan rijk worden en zijn vrijheid verdienen. Als een gladiator verslagen wordt, kan hij om genade vragen door zijn vinger op te steken. De scheidsrechter luistert dan naar de mening van het publiek en geeft zijn oordeel: als hij zijn vuist met zijn duim naar beneden houdt, betekent dat dat de verliezer afgemaakt kan worden.

De gladiatorenengevechten worden zo populair dat de Romeinen er speciale amfiteaters voor gaan bouwen. Eén van de bekendste is het Colosseum in Rome, dat daar nog steeds te bezichtigen is. De techniek van boog- en pilaarconstructies die hier zijn toegepast, hebben de Romeinen overgenomen van de Grieken en verbeterd. Het Colosseum is 57 meter hoog, heeft een omtrek van 527 meter en er zijn 50.000 zitplaatsen. De arena kan ook onder water gezet worden om zeeslagen na te bootsen.

Om dat mogelijk te maken moet er veel water worden aangevoerd. Dat kan dankzij de aquaducten (*aqua* = water, *dutus* = leiding) die de Romeinen hebben gebouwd om hun steden van stromend water te voorzien. Het water wordt vanuit verre bronnen via kanalen en pijpen aangevoerd. Om valleien en vlakten te overbruggen worden de kanalen gedragen door de aquaducten. Het langste aquaduct dat de Romeinen gebouwd hebben, is het aquaduct van Carthago: het is 141 kilometer lang en levert in de tijd van de Romeinen 31 miljoen liter water per dag.

LES 3 HET ROMEINSE RIJK

Het Romeinse Rijk is enorm uitgestrekt en omvat veel volkeren. De verscheidenheid in talen, kleding, gebruiken en godsdiensten is groot. Daaruit blijkt de opmerkelijke tolerantie van de Romeinen ten opzichte van overwonnen volkeren. De eenheid binnen het rijk probeert Rome te bereiken door een geleidelijk proces van romanisering. De Romeinse leefstijl blijkt een grote aantrekkingskracht uit te oefenen op met name de elite van overwonnen volkeren.

De Romeinen baseren hun veroveringstactiek op het principe van verdeel en heers. Ze bevoorrechten enkele volkeren onder het motto 'voor wat, hoort wat'. Het volk mag vredig binnen de grenzen van het Romeinse Rijk komen wonen, maar als tegenprestatie moet het de grenzen van het Romeinse Rijk verdedigen tegen vijandige volkeren. Op die manier maken de Romeinen veel 'vrienden'.

De verschillende volkeren die binnen het Romeinse Rijk wonen, hebben ieder hun eigen goden die ze vereren. Veel Romeinen vinden dat de goden die elders aanbeden worden beter bij hun eigen spirituele behoeften passen. Ze zijn tolerant en nemen die goden op in hun eigen geloof. Dat Romeinse geloof is de staatsgodsdienst. Dat betekent dat iedereen in het Romeinse Rijk deze godsdienst moet beoefenen. Wanneer de staatsgodsdienst voorschrijft dat de keizers voortaan als god vereerd moeten worden, komen de christenen in opstand. Zij willen alleen hun eigen god vereren.

In 302 na Christus verbieden de Romeinen het christendom. Zij sturen een bevelschrift uit om de kerken tot hun fundamenten af te breken en de heilige Schriften te verbranden. Iedereen die een achtenswaardige positie bekleedt, moet vernederd worden als hij het christendom blijft aanhangen.

In 313 roept keizer Constantijn I het Edict van Milaan uit. Daarin verklaart hij dat het Romeinse Rijk neutraal zal staan tegenover het geloof van zijn inwoners: het christendom is vanaf dan een toegestane godsdienst. Constantijn bekleedt als keizer het ambt van hoogste priester. Hij is ervan overtuigd dat hij als hoogste priester gezag heeft over alle godsdiensten binnen het rijk. Hij heeft het christendom omarmd en beschouwt het als een belangrijke bindingsfactor voor de politieke eenheid van zijn rijk. Hij verleent het christendom de status van 'meest begunstigde godsdienst', mengt zich in kerkelijke aangelegenheden en maakt ook een einde aan het wrede spektakel van de gladiatorenspelen. Later zal zijn opvolger Theodosius het christendom tot staatsgodsdienst verheffen.

Doordat het Romeinse Rijk zo groot is geworden en uit zo veel verschillende volkeren bestaat, ontstaat er interne verdeeldheid en raakt het Romeinse Rijk sterk verzwakt. In 395 valt het uiteen in een West-Romeins Rijk met Rome als hoofdstad en een Oost-Romeins Rijk met Constantinopel als hoofdstad.

Vanaf de 3e eeuw wordt Rome aan zijn buitengrenzen op de proef gesteld door verschillende buurvolkeren, zoals de Goten, de Vandalen en de Hunnen. De Hunnen komen uit Midden-Azië en vestigen zich in Hongarije. Hun koning Attila verslaat het Oost-Romeinse Rijk en trekt richting het westen. Andere volkeren voelen zich opgejaagd, maar zien tegelijkertijd het West-Romeinse Rijk verzwakken. Dat geeft hen moed om eveneens ten strijde te trekken tegen de Romeinen. Dit luidt het einde in van het ooit zo machtige Romeinse Rijk.